

Бэлиэ күн

ЫТЫКТАБЫЛЛААХ САҤА СИРИН ОЛОХТООХТОРО!

Саха Өрөспүүбүлүкэтин салалтатын аатыттан уонна тус бэйэм эһигини Арассыыйа Федерациятын Судаарыстыбаннай былаабын күнүнэн ис сүрэхпиттэн иттистик-истинник эбэрдэлиһин!

Урууг, күөх, кыһыл өҥнөрдөөх былбаах аан бастаан үс сүүстэн тахса сыл анараа өттүгэр улуу судаарыстыба былаабын статуһун ылбыта. Сэбиэскэй Союус ыһыллыбытын кэннэ үс өҥнөөх былбаах Арассыыйа Федерациятын судаарыстыбаннай былаабын быһыытынан сөргүтүллүбүтэ. Бу бэлиэ түгэни биһиги 1994 сылтан бын таһымнаах бырааһыннык быһыытынан бэлиэтиибит. Ол ааспыт уонна билинги кэм быстыспат ситимнээхтэрин кэрэһилиир.

Саха Өрөспүүбүлүкэти улуу дойду эргийизин быһыытынан Арассыыйа Судаарыстыбаннай былаабын кизин тутта көтөдөр. Биһиги устуоруйабытыгар Нуучча судаарыстыбата Урал хайаларыттан Чуумпу уонна Хотуугу Муустаах байбаллар кытылларыгар тийиэ биэр көлүөнэ олобун устатыгар сөгүмэр сайдыыны тэлэн улуу державага кубулуйбута. Онуоха түөрт үйэ анараа өттүгэр Саха сирэ Уйук Илини баһылааһынга тирэх буолуута быһаарылаах суолталаммыта.

Бүгүн биһиги өрөспүүбүлүкэбит сөгүмэр кыабын туһанан Арассыыйа модун күүһүн хас да төгүл үксэтэригэр сүткэн эллиэтинэни сүгэбит. Хас бириддибит аражданскай позициятыттан, үлэс дьулурууттан, олохо көбүттэн, эллиэтинэһиттэн өрөспүүбүлүкэбит, дойдубут дьылбата тутулуктаах. Судаарыстыбаннай былбаах күнэ – күүстүтүн түмүүгэ, сомоһоһууга төһүү буолар, төрөөбүт дойдубут олобор кыттыгастаахлытын санатар өссө биэр тобростоох төрүүт!

Бу бырааһыннык күн эһиэхэ эйэни, этэһиэ буолууну, Арассыыйа Федерациятын Судаарыстыбаннай былаабын албан аатын күүһүрдэр ситиһилээх үлэни-хамнаһы, чабылхай кыайылыгы баҕарабын!

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана Айсен НИКОЛАЕВ

АРАССЫЙА БЫЛААБЫН КҮНЭ БЭЛИЭТЭННЭ

Атырдьах ыйын 22 күнүгэр сылын ахсын дойду үрдүнэн Судаарыстыбаннай былбаах күнэ бэлиэтэнэр. Хас биридди судаарыстыба сүбэрэниэтинэн ылыммыт бэйэтэ анал гэрбэлээх, былбаахтаах уонна гиймнээх. Ол буолар – кини уратыта уонна устуоруйата.

Бу суолталаах күнэ "Биир ньыгыл Арассыыйа" бэлиэтичэскэй баарыта Чурапчытаагы салаатын Сэбиэтин 15 чилиэнэ (толорор салайааччы Петр Гуляев), өрөспүүбүлүкэсэ ытыгыла турар "Оскуолаҕа тэрийэргэ көмөлөс" аахсыыа чэрчитинэн, "Самоцветы" уопастыбаннай түмсүү оҕолоругар, уопсайа 16 оҕо, үөрэх тэбэринин

нобуорун бэлэх уунулар.

Тэрээһин үөрүүлээх чааһыгар Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев нэһилиэк баһылытын социальнай болгуруостарга солбуйааччы уонна "Биир ньыгыл Арассыыйа" баарыта Чурапчытаагы салаатын толорор салайааччыта Петр Гуляев мустубут оҕолору, төрөппүттэри бүгүһүн бэлиэ күнүнэн иттистик-истинник эбэрдэлээтилэр. Итини таһынан оҕолор киинэ тыйаатырыгар мультик көрө таарыа, дойду былбаабын хайдах көрөллөрүн туһулуур бэйэлэрин уруһуйдарын адалан, кэлбит дьон болгомотон таргылар.

Онон оскуола дьыла сабаланаан ээрэһин, дойду туһугар улахан үөрэхтээх, туруу үлэһит дьон буола улаатын дьон туран, туйгун билиини, үрдүк ситиһиллэри баҕарабыт.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

ҮТӨ ТЫЛЛАРЫНАН АБЫННЫЛАР

Клара Яковлева, Афанасий Захаров.

Атырдьах ыйын 22 күнүгэр улуус дьаһалтатын аактабай саалатыгар бэйиэт, прозаик, тылбаасчыт, ССРС суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ Василий Васильевич Яковлев төрөөбүтэ 85 сылын бэлиэтиир истин тэрээһин буолла. Василий Яковлев «Өрүстэр кирбиилэригэр», «Сардана ардаба», «Кэрэхтээххэ» уо.д.а айымньыларынан кизин эйгэсэ, норуокка биллибитэ. Былырыын «Тэһиэ кырдыбыт тэһиэ тиитим» диэн айымньытынан уһуллубут «Тойон Кыыл» киинэ тахсан, бэлиэ түгэни буолбута.

Үөрүүлээх дьаһалы улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров илээтэ-сабалаата. Василий Яковлев кэргэнэ Клара Трифонова оҕолорунун, сиэнэринин кэлэн, тэрээһини кыргэттилэр. Маны таһынан кинини кытта алтыһыт доһотторо, биэр идалээхтэрэ, аймахтара уонна уопастыбаннас кыттыыны ыллылар.

Үөрүүлээх чаас Василий Яковлев дойдуттан – Болтоноттон Мария Баина эбэрдэ ырыатынан сабалана. Василий Васильевич олобун, үлэти-хамнаһын уонна айар үлэтин туһунан дакылааты Афанасий Захаров оҕордо. Салгыы суруйааччы Николай Винокуров-Урсун Василий Яковлев айымньыларын нууччалык тылбаастаан таһаардахха, кини аата-суола Арассыыйага биллиэн сөп этэ диэн баҕа санаатын эттэ. Чурапчылар кини аатын умнубакка, бу курдук мустан олоһоргуттан астынним диэн бэлиэтээтэ. Болтоно нэһилиэгин баһылыга Варвара Макарова дойдутун суруйааччыларын умнубакка, кинилэр ааттара ааттанарыгар үлэни ытарын уонна суруйааччылар үүнэн тахсыбыт сирдэригэр-Болтоноҕо литэрэтииринэй мусуой аһылларыгар

үлэлэһэргэ ынйырда. Болтоно нэһилиэгин аатыттан Клара Трифоновага сибээхи дьэрбөтүн кытта өйдөбүннүк бэлэһин туттарда. Суруйааччы үлэти-хамнаһын уонна Чурапчы суруйааччыларыгар, литэрэтиирэҕэ Василий Яковлев кылаатын туһунан Павел Федоров-Сомоҕо кэпсээтэ. Учуонай Егор Винокуров Василий Яковлев Таатта оройуонугар үлэлээбитин туһунан абынна. Василий Васильевич күтүөтэ Иван Пономарев кинилэр сыдыааннарын, төрүттэрин уонна саҥа тахсыбыт 116 сирэйдээх, 200-чэкэ хаартыскалаах альбом-кинигэтин туһунан сырдатта. Тылбаасчыт Алексей Амбросьев – Сизин Мунду кэргэнинэн Надеждаһын «Тэһиэ кырдыбыт тэһиэ тиитим» айымньы тылбааһын «Со мною состаришасяя лиственница» диэни хайдах тылбаастаабытын туһунан кэпсээтилэр, ону абын, сэргээн диэн ынйырдылар. Педагогическай үлэ бэтэрээнэ, нуучча тылын учуутала Людмила Винокурова бу нууччалык тылбаастаммыт киинэҕэ сыанабылы оҕордо. Нууччалык тылбаас табыллыбыт буолан, «Тойон Кыыл» киинэ саҥа дьонун олобун, үгэһин, ис хоһоонун, философиятын сөлкө көрдөрөн, аан дойдуга билиитин бэлиэтээтэ. Василий Васильевич төрөппүт уола Николай Васильевич абатын туһунан иһэрэхтик ахтан-санаан ааста. Маны таһынан кини бибилиотикэттан Наталья Захарова, Ил Түмэн дьокутаата Семен Никитин, биэр дойдубаҕа, үлэһиннээҕэ Николай Кривошалькин, Кындаптан Александра Колесова Василий Яковлев туһунан үтө тылларын эттилэр.

Ити курдук аар-саарга аатырбыт «Тойон Кыыл» киинэлээх, тыа сириг үлэһит дьонун, учуонайдар, передовой наука туһунан уонна социальнай-психологическай айымньылары суруйбут Василий Васильевич Яковлев туһунан истинник санаан, үтө тылларынан ахтан, кини дьэ кэргэнигэр бары үлүгэи баҕара хаалпылар. Түмүккэ Клара Трифонова тэрийээчилэргэ, дьаһал кыттыылаахтарыгар махтанна, сэмэй бэлэхтэрин туттартаата.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

Тыа хаһаайыстыбата

НЭЛИМНЭ – РУЛОННАММЫТ ОТТОР

Одьулуунтан Дирингэ айаннаһынга суол кытылыгыгар от өлгөмнүк үүнэр. Налим ходуһата сыгар. Сыллата элбэх от оттоноро кэлэр-барар дьон хараһын үөрдөр, үлэһит дьон кыайылыгыттан-хогууларыттан доһуйууну адалар. Эрдэ хастыы эмэ кэбиһилээх от күрүөлэргэ кэчигирэһэн турар буоллахтарына, кэлин оттоһун ньымата сайдан, пресстемми рулоннар бул кэриэтэ лөггөрүһэн, ходуһан толоролор.

Бу көстөр хаартыскаҕа Нэлимнэ "Комплекс" бааһынай хаһаайыстыба бэлэмнээбит отун көрөбүт. Сорох рулоннары чөмөхтөөбүттэр. Барыта 550 туюнна оту бэлэмниир соруктаахтар. Оттон 510-нун ылбыттар. Былааннарын аһара баран атыыга үлэһиэхпит диэн соруктаналлар.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Үйэтитии

МЭТЭЭЛЛЭЭХ ТИЭХЭЭН ААТА УМНУЛЛУБАТ

Атырдыах ыйын 21 күнүгэр Арыылаах нэһилиэгэр Тихон Михайлович Каженкин - Мэтээллээх Тизхээн бүүһүн үөрүүлээх аһыллыыта киэн далааһынаахтык ытытылына.

Ыам ыйын 6 күнүгэр 2011 сыллаахха бастагы Ил Дархан Егор Борисов бигэргэтигинэн бастагы попечитель Тихон Михайлович Каженкин аата Арыылаах орто оскуолатыгар инэриллибит. Оскуола устуоруйата Тихон Михайлович аатын кытары ыкса сибээстээх. Ол курдук, 1900 сыллаахха Хайахсыт нэһилиэгэр (Арыылаахха) оскуола аһыллан, очотообу кэм болоро үөрэнэр дыпломмуттара. Онно Мэтээллээх Тизхээн үтүөтүнэн оскуола аһыллыбыта. Маны таһынан Танара дьизтин тутуугар тус бэйэтэ көмүс дуйдаах улахан танара ириэтин онорторбут, итини сэргэ Аллараа Бэстээхтэн 52 буут ыйааһынаах ийэ куолакалы тизээн адалан, Арыылаах танаратын дьизтин үрдүгэр ыйаттарбыт.

Тихон Михайлович дьянаардаах үлэтин иһин Николай II Ыраахтаабы үрүг көмүс мэтээлинэн наһараадалаабыт. Итини таһынан норуотун, дьонун туһугар бэринилээх үлэтин иһин Станиславскай лиантэтигэр үрүг көмүс мэтээлинэн наһараадалаабыт. Тихон Михайлович оскуолатыгар сыл айы 25-ти солкуобайы биэрэн, оскуола бочуоттаах попечителен аатын ылбыт.

Тихон Каженкин аатын үйэтитэн, кини сиэнэ, попечитель Анна Дмитриевна Каженкина сылын ахсын оскуола туйгун үөрэнээччилэригэр тус көмөтүн онорор.

Билиэ күн Дьокуускай куораттан Тихон Михайлович удьурдара Анна Каженкина, сиэннэра, аймахтара Сергей аҕабыт, улуус дьаһалтатын социальнай салалтатын начаалынныга Мария Заболоцкая, А.А. Саввин аатынан этнография уонна устуоруйа мусуойун дириэктэрэ Юрий Толстоухов, улуустаабы уопсастыбаннай түмсүү салайааччыта Мария Дьячкова, ыаллыгы сыгар Кытаанах нэһилиэгин баһылыга Егор Потапов туһааннаах дэлгээссийэтинин уонна нэһилиэк олохтоохторо кыттыыны ыллылар.

Тихон Михайлович Каженкин бүүһүн сиэнэ Анна Каженкина уонна хос хос сиэнэ Борис Каженкин Үөлээ Бүгүү маастарыгар Николай Ночоева тус үлэтинэн онорторбуттар. Бүүһү Мэтээллээх Тизхээн хос хос сиэннэрэ үөрүүлээх түгэннэ арыйдылар. Оттон Сергей аҕабыт мэллиллэ аҕааба, мустубут дьону сибэтиэй уонан ыраастаата салгыы танара дьизтигэр тийэн куолакал лынкынас тыаһыгар куту-сүрү ыраастаныы сиэрэ-туома толорулунна.

Үөрүүлээх дьаһал кыттыылаахтара ити кэнниттэн улуус кэрэ айылбалаах «Хос Көлүөс» алааска Тихон Михайлович төрөлүүтүгэр кытары

кыстаабыт дьизтигэр сырыттылар. Бу сайылыгы былырын сиэнэ Анна Дмитриевна кэргэнинэн Николай Мисаиловичтын кэлэ сылдьан, мусуой онорон оскуолага туттарбыттар эбит. Манна былыргы булт тэриллэрэ, Анна Каженкина өбүгэлэрин маллара-саллара, туттубут сэлтэрэ-сэбиргэллэрэ, онорбут хартыыналар олус кичэллээхтик хараллыбыттар. Анна Каженкина кыра сылдьан манна төрөлүүтүгэр кытары сайылыыларын туһунан истинник ахтан санаан ааста.

Эбиэттэн кизгэ Арыылаах орто оскуолатын аактабай саалатыгар «Наследие Т. М. Каженкина в развитии духовности и образования в РС(Я)» диэн төгүрүк остуол ытытылына. Бастагынан Танара дьизтин өрөмүөннээн, чөлүгөр түһэри туһунан болпурус көтөбүлүннэ. Маныаха баҕа өттүнэн көмөлөһөр дьонтон харчыны хомуйуу уонна араас таһымнаах граннарга кыттыы туһунан кэпсэтилэр. Оттон иккис болпуруоһунан нэһилиэк устуоруйатын уонна Танара дьизтин аттыгар кимнээх көмүллэ сыгалларын үөрэтэргэ Арыылаах, Дьүлэй, Игидэй, Кытаанах, Таңда нэһилиэгин оскуолаларыгар көрдүүр-чинчийэр эгэрээттэри тэрийии туһунан буолла. Үсүһүнэн Танара дьизтин оруола нэһилиэнньэҕэ үрдүүрүн туһуттан община тэрийэн, танара үлэһиттэрин ыгыран, араас пизксийэлэри ыттарар

туһунан санааларын атаастастылар.

Түмүккэ Танара дьизин пааматынныгы көрөгө-истэргэ эппитинэстээх тэрилтэни уонна төгүрүк остуолга ытытылыбыт рекомендациялары олоххо киллэрэргэ эппиттээх киһини анаатылар.

Ити кэнниттэн Анна Каженкина билиэ күннэ кэпбит нэһилиэк олохтоохторун, ыалдыттары дэлэй сахалы астаах остуолга ынырда. Киниэхэ улуус дьаһалтатын уонна дьокуутааттарын Сэбиэтин аатыттан, култуура салалтатыттан эбэрдэ, махтал суруктар туттардылар.

Ити курдук, меценат Тихон Михайлович Каженкин нэһилиэгэр үөрэх сайдарыгар онорбут туһунан да кэмнэммэт үгүөтэ умнуллубакка үйэтитиллэ туруоҕа.

Марфа ПЕТРОВА.

Исписэлиис тырыбыната

ТУТУУ МААСТАРЫТТАН--САЛАЙААЧЧЫГА

Күндү аабааччылар, бүгүнгү «Исписэлиис тырыбыната» рубрикага улуус баһылыгы туууга солбуйааччы Руслан Григорьевич Васильев ыалдыттыыр. Руслан Григорьевич, бэйэбин билиһиннэр эрэ...

Мин 1981 сыллаахха Чурапчы нэһилиэгэр төрөөбүтүм. Ийэм Евдокия Алексеевна Сылаң Улахан Күөлүттэн, аҕам Григорий Михайлович Мындабаайыттан төрүттээхтэр. Төрөлүүтүрүм билигин Мындабаайыга олоролор, бэйэлэрэ маҕаһынаахтар, онон дьарыктаналлар. Биригэ төрөөбүт - үһүөбүт Убайым Рустам Григорьевич идэтинэн сыбаарсык. Мындабаайыга олорор Балтым Ольга Григорьевна «Чуораанчык» уһуйаанна үлэтиир, кэргэннээх, үс өбүлөөх.

Бэйэм 1999 сыллаахха улуустаабы гимназияны бүтэрбитим. Салгыы Саха судаарыстыбаннай университетигэр инженернэй-техническай факультет промышленной уонна гражданскай

тууулар диэн салаатыгар үөрэнэн, тууу инженерэ идэни баһылаабытым. Кэргэннээхпин. Кэргэним Мария Ивановна култуура салалтатыгар исписэлиһинэн үлэтиир.

Иллэн кэмнэр туһунан дьарыктанабыны?

Үс сыллаахыта икки этээстээх, топору хааччылыылаах чааһынай дьизни туттан кирибитим. Онон иллэн кэмнэр наар дьизм, уһайбам туууларынан дьарыктанабын. Хайа бабарар иһин дьизгэ, тизгэнэ түпсэбэй көстүүлээх буоларыгар кыһаллар. Бу сайын обуруот сири онордум, тэлиһиссэ, дуус туттум. Мантан күһүн гараас туууга кэтэһэр. Ити курдук биригэн бириг тууулар баран иһизтэрэ Чааһынай дьиз үлэтэ бүппэт түбүктээһин бары да билэргит буолуо...

Аны үлэҕэ кириэххэ, бу дуоһунаска ананыан иннинэ ханна үлэлээбиккини?

Үөрэхпин бүтэрэ да иликпиттэн туһунан дьарыктаммытым. Өрөспүүбүлүкэ араас улуустарыгар үлэлээбитим. Оттон Чурапчыбар кэлэн, өр сылларга тохтоон турбуттаас дьизлэр туууларга салбанаалларыгар бириг бастагынан үлэлэспитим. Ол курдук, Одьулууннаабы лицей, Чурапчыга сана баһаарынай чаас, Макаров аатынан уулуссаҕа Көһөрүлүү кыттыылаахтарын дьизлэрин, Крупская уулуссага уонна интэринээт томторугар таас олоор дьизлэр туууларыгар маастардаабытым.

Оттон 2014 сыл сабаланыыта «Бириг кэлим сакаасчыт сулууспата» (Служба единого заказчика) диэн тэрилтэҕэ Владимир Петрович Барашков салалтатыгар суол исписэлиһинэн кирибитим. Онно эмиэ туох, баар туууга барытыгар сыстан үлэлээбитим. 2015

сыллаахха бу тэрилтэ дириэктэринэн аһаммытым. Оттон былырын 2018 сыллаахха улуус баһылыгы туууга солбуйааччыта Влад Михайлович Пермьяков атын үлэҕэ көстүтүнэн, миигин анаабытара. Онон билигин улуус баһылыгы туууга солбуйааччытынан үлэли олоробун.

Тутуу салалтата туох сыаллаах-соруктаах үлэтири?

Биһиги салалтабыт улууска барар тууулары барытын салайар. Салалтабар «Бириг кэлим сакаасчыт сулууспата», «Чурапчы-проект» (билигин тохтоон турар) тэрилтэлэр уонна кылаабынай архитектор кириллэр, уопсайа 9 үлэһиттээхпин. Архитектура салаата улуус сүрүн былааннамыт тууулары салайар, докумуонугар үлэлэһэр. Оттон сакаасчыт сулууспата улуус улахан тууулары оскуола, дьыоссаат, суол, социальнай эбийиэк туууутун, өрөмүөнүн хонтуруоллуур. Аан бастаан бу тэрилтэ улууска үл кириэрин туһугар тэриллэбитэ. Урут тутуу үбэ-харчыта өрөспүүбүлүкэ иһинэн эргийэр эбит буоллабына, билигин улууска бэйэтигэр кэлэр. Ону бу тэрилтэ бэйэтэ куонкурустаан, бэдэрээччии талан, эбийиэктэр үлэҕэ кириллэрэн хонтуруоллуур. Маны таһынан бириг исписэлиһит чопчу «Хаарбах дьизлэртэн көһөрүү» бырагыраамаҕа ылсан үлэтиир. Бу бырагыраамаҕа бэйиһиттэн үл-харчы кэлиитэ улаапта. Бэйиһити былааммыт - Ярославскай уулуссага тутулла турар 5 этээстээх таас дьиз. Оттон эһилпиттэн нэһилиэктэринэн баарабай тууулары ытыахтаахпыт. Суол-иис өттүн эттэххэ, икки федеральнай бырагырааманан өрөспүүбүлүкэтээри суолтан Мындабаайыга туоруур кирии суол уонна Сылантан Кытаанахха

дизри суол оноһуллан, бу алтынны ыйга түмүктэнэрэ былаанналар.

Оттук сезона хаһаангыттан сабаланыай, кыстыкка бэлэм хайдабым?

Миигин улуус хаһаайыстыбаннай тэрилтэлэригэр кураторынан сыһарбытара. Онон кинилэр үлэлэригэр күөс-көмө буолуохтаахпын. Бэнидизньик айыы бу тэрилтэлэр салайааччыларын кытта муньахтыбын.

Оттук сезонугар биһиги салалтабыт эмиэ быһаччы сибээстээх. Ол курдук өрөмүөннэри ытытыыны, үөрэх тэрилтэлэрэ, нэһилиэктэр оттук сезонугар бэлэмнэрин туһунан пааспардарын хомуйууну хонтуруоллуубут. Бэйиһити оттук сезона балабан ыйын 6 күнүгэр сабаланыахтаах. Билигин туруунан хаһаайыстыбаннай да тэрилтэлэр, үөрэх да тэрилтэлэрин өттүттэн үчүгэй бэлэмнээхпит.

Тутуула турар сана уһуйааннарбыт хаһан үлэҕэ кириллэри?

Федеральнай үптэн 75 миэстэлээх Төлөй уһуйаана уонна Чурапчыга 98 миэстэлээх «Мичил» уһуйаан тутуула тураллар. Итилэр былаан быһыытынан ахсынныга үлэҕэ кириэхтээхтэр. Ол гынан баран, былааны арыый эрдэлээн иһэбит, алтынныга киллэрдэхпитинэ улахан ситиһии буолуо. Маны таһынан судаарыстыбаннай чааһынай партнерство нөһүө «Улыбка» уһуйаан тутуула турар. Үлэҕэ кирии былаана алтынныга диэн.

Руслан Григорьевич, кэпсэтиит иһин махтанабын. Үлэсэр-хамнаскар, тус олоххор ситиһилэри баһарабын!

Кэпсэттэ Елена МАКАРИНСКАЯ.

ДУОЛАН

Эр дьонно аналлаах сыһыарыы

Булт туйунан кэлсээ диэтигит дуу?

Дьэ, ол туйунан баҕас кэлсээн бөҕө буоллаҕа дии. Баччаанна диэри ардактан-хаартан, эмээхсин сирэй-харах анһыарыттан, кэнники кэмнэ харчы да кырымчыгыттан иннибэккэ, Сахабыт сирин хара тыатын, хайатын тэлсэ сатаан бизрديم ини, бизрбэтим ини. Чэ, онон, салгымтыалаах соҕус да буоллар, кэлсээмин саҕалыым. Бука, саҕалаатарбын эрэ тохоторгуттан соло булбаккыт буолуо. Һэ-Һэ, чэ, ити хаалпын.

КҮНДҮ ААБААЧЧЫЛАРБЫТ!
Эһиги иннигитигэр Чурапчы уулуунун Мэлдьэксититтэн силистээх, Уус Алдан Суоттутуттан тардыылаах Гаерил Иннокентьевич Охлопков эр киһи быһыытынан биир саамай сөбүлүүр дьарыгын кэлсээн гынан таһаарбыт суруйууларын эһиги болгомтобутугар таһаарабыт.

Гаврил биһигэ төрөөбүт эдьийэ Мария Кузьмина эппитини: "Киһи аата ууга да суураллыбат, уоҕа да умайбат, өлбүтүн да кэннэ онорон хаалларбыт үгүс үтүө үлэттин, мааны майгытын, кэрэ сэбэрэтин үйэлэргэ үйэттигэр, уостан-уоска бэрлилэр кэлсээн онорор, умнуллубат айылгылыыр. Кини орто дойдуга олобуттан төһө да эрдэ барбытын иһин, үтүө аата ааттана туруо, кэрэ майгыта, үгүс сыралаах үлэтэ сүрэхпитигэр өрүү тыһынаах".

көһүйэн, нэһилэ хааман салбыннаан иһэн, кэнники син кыралаан хоннох-быттык аһыллан, "миэстнэйдэртэн" хаалсыбат буолабыт. Кизһэ мустан, ким тугу көрбүтүн-истибитин, хас курулпааскыны үргүлүтүн күө-дьаа кэлсээттибит. Чубуку суола-иһэ син баар эрэри, бакаа ким да саа ылыах сиригэр көрө илик. Дьэ, онтон биһрдэ...

Мин Өндөрөй диэн табаһыт уолуун эмиз мэлпийэн кэлэн баран, атын сиргэ барбыт Бааскалаах Кэлээкэбин кэтээтибит. Өр-өтөр буолбаҕа, дьоммут биһр үрүсээкэ туох эрэ сүгүһэрдээх, кистээн мичик гына-гына тийэн каллилар. Үрүсээктэрин сүөкээбиттэрэ, арай биһр да буулдьа суола суох бүүчээн төкүнүс гына. Чэйдии олорон кэлсээннэрэ манньк.

КИМ ТИИҔЭ УҔУНУЙ?

КИМ ТИИҔЭ УҔУНУЙ?

Бултааһын диэн былыр-былыргыттан эр киһиэхэ этигэр-хааныгар ингэн кэлбит кыдьык буоллаҕа эбээт. Аныгы киһи бэйэтин, дьыэ кэргэнин бултаан итинэр наадаттан төһө да тэйдэр, билигин даһаны, тыһааһынаах түгэн кэллэбинэ, мамонт тириитигэр сууламмыт өбүгэбит хаана төбөбүтүгэр бизрдэбинэ, оп өлбүтэ ырааппыт өбүгэбитинээбэр итээһэ суохтук тииспитинэн тыһырахпытынан киһриэһ курдук буолааччыбыт...

лаар оргуйан олорор. Онтон, добоор, талах быһыыттан хал-хара, сүүнэ эһэ биһрдэ ойон таһыста! Соһуйан "һуук!" диэн хаһытаабытынан (кыһыыр бокуой кэлээ дуо!), хара дизки туйулаат, чыһыстарбын иккиһнэрин тардан кэбистим. Саа тыһа тоҕо ыстанна, буорах сыта биһрдэ саба бизрдэ, саам тэбиититтэн охто сыстым. Эһэм, арай, тизэрэ баран тунээт, часкыйбытынан кэннин диэки ыстанан кэбистэ. Мин, киниттэн итээһэ суох чуордук кыланаат, кэнниттэн туйунан кэбистим. Кыһылым тургэнэ сүр, хаана ыһылла-ыһылла бара турар. Мин экирэтэ сатыыбын да, ардыбыт аттар-атан иста. Тохтуу-тохтуу, кыһаабыта буолаат, ытыалыбын. Төһө өр экирээпилпин өйдөөбөтпүн. Арай, саабын ииттээри ылмытым, бааһырыбыт эһани биһр да ботуруона суох экирэтэн иһэр эбиппин. Дьэ өйдөнөн, нэһилэ уоскуйан, ханна сылдыарбын быһаарынан, үүтээним манан буолуохтаах диэн төттөрү бардым. Ытым саната ырааттарыраатан илиллибэт буолла.

Биһр күһүн хаһыа да буолан кустуу сырыттыбыт. Сэбирдэх түһэ илик эрэри, тыһылдабына тыбыс-тымныы, бүгүн-сарсын хаардыах курдук. Түүнэ хаһыһаах, сарсыардата дьыбардаах. Күнүһүн күн тыктабына, барытын мэлдьэспиттии, сайыннылыы сылыһа түһэр. Туһабыт барыта тиглэр: чыһыах ыллыыр, талахтар көмүс сэбирдэхтэринэн суугуһаһаллар, соһуй-оһус илимин сапсара күһнэ күлүмүрдүү сыһыппаллар. Киһи эрэ ыллыах кэрэ кестүүтэ буола түһэр.

Үлгү сылайыппы ачыктаабыппын, танаһым ыһыллар гына сыттыбыт. Хаста да тохтоон сыһыһа-сыһыһа, халлаан харанарыһа дьоммор нэһилэ тийдим. Дьонум сүтүктээн аймана аһай олороллор эбит. Ол кизһэни быһа кэлсээн-ипсээн "һуу-һаа" буолан, хойут баһайы утуйдубут. Бу бэдиктэр күлэллэр: "Ол ботуруона суох, тиһкиһэн киһрээри экирэттин дуо, хайа, кыһыпн тиһэ арыый улун ини", - дэлһэллэр. Наһа күлэһнэр, хата кыһыһарда сыстылар...

Сарсыарда эрдэ баһайы уһуктан, дьонум тура иликтэринэ уу баһан, үүтээммит оһосун оттон чаанньыгы ууран баран, күс көрө таарыһа хаамарга сананым. Саабын ыһан уонна үүтээн ойбоһугар онхой хастан утуйа сытар ыппын ыһыран ыһан, тэйиччи соһус баар Хаастаах диэн күөл диэки ыллык устун хаама турдум.

Сарсыннытыгар, омуммутугар чэйдээбэккэ да, баар-суох сэрибит сэбин барытын хомунан үүтээммититтэн таһыстыбыт. Аһы бөлэмнэтэ кими эмэ хаалларбыт киһи" дэһии буолбутугар бары истибэттээ буоллулар. Икки-үс чаас айаннаабыппыт кэннэ, арай, ылпыт үлгү сыттыһан, тыһын туора уобан, утары сууран кэллэ. Ылпытын төттөрү үүрдүбүт, сааларбытын ииттэн хаһыгырата-хаһыгырата кэнниттэн ыстанныбыт. Өр-өтөр буолбата, эһэбит бу өлөн сытарыгар кэтиллэ түстүбүт.

Уу-чуумпу, атаһым аһыгар илийбит сэбирдэхтэр кычыгырыллар, ытым иннибэр сүтэн ыла-ыла оһон-манан эһанниэрэ. Үүтээнтэн син балачча тэйбитим кэннэ, арай, күөлүм диэки ытым атын үлгүрдик ардыгыһыр саната иһилиһнэ. Бөтөн ыла-ыла кырыктаах баһайытык үрэр. "Бай, тайах күөлгэ киһрбитин үрэн эрдээ", - дии санаат, саабын ииттэн, сүүрэр-хаамар икки ардынан тыас диэки туйунан кэбистим.

Дьэ, ити курдук, омумнаах киһи оһон-манна түбэһээччи, һэ-Һэ. Төһө да билигин күлбүт иһин оһолорго арай эһэбэ ботуруона суох киһрэн бизрбит буолуум? Кини тиһэ арыый улун буолуохтаах этэ, һэ-Һэ.

Булчут хааным оһонһоон, өр-өтөр ылмытым, күөлүм иннибэр биһрдэ наһас гына түстэ. Чугас соһус бөлкөй ойуур иһигэр мас тыһа барчаланар, ытым саната бу тырыта-хайыта тыһытан кэбиһээтти айманар. Тугун-ханныгын көрө сатаатым да, сүгүн-саабын кестүбэт. Бөкчөйүөхпүнэн бөкчөйөн баран чугаһан кэллим. Сүрэгим айаһынан таһыһахтыы битийэр, аһылаабылпыттан, итииргээбиһиттэн буолуо, үрдүбүнэн

БУУЛДЬАТА СУОХ БУЛТААҔЫН

Арай, уонча сыһлааһыта, сөмөлүөт билиэтин сыһаната босхону эрэ үрдүнэн эрдэбинэ, биһр эмиз булт диэн баран муннука ытаабыт. Бааска диэн куорат уолунуун атастарбытыгар Дьааныга чубукулуу диэн ааттаан айаннаатыбыт. Балайда өр оһон-манан айаннаан, сорботун сатыһлаан, сорботун аттанан-табаланан, ыраах таба ыстаада турар сиригэр тийдибит. Өрүү да буоларын курдук, куораттан кэлбит кэһии бүтүөр диэн күн аайы салһанар бырааһынныктар кэннилариттэн, булпутун син саһалаатыбыт.

Буолла. Кыракый үрүйэни батан үһэ таһыбылтарга, улахана суох имта (туустаах таас, чубуку тоһуоруйар сирэ) баарын, үһэттэн тийэн өһөйөн көрө сатаабылтар. Арай туох да кестүбэт үһү, таастара туруорута бэрт эбит. Тохтоон сүбэлэһэн көрөн баран, Кэлээкэ чубуку ыллыга баарыгар тоһуйа барбыт, Бааска киһрэн хаһытаан-ыһытаан, чубуку баар буоллаһына үргүтэн, ол ыллыгынан куоттарыахтаах үһү. Дьэ, кэлсэппиттэрин курдук, араһыбылтар. Бааска сэрэнэн хайа быарыгар киһрэн туох баарынан хаһытаабыт. Сүүрбэтигтэн сана таһсан эрэр, саһаанна чугаһыыр, миэстэрэ аһыс уон үрдүктээх бэдик, үрдүк оһуостар дуорааннарыгар оһуостаран, балачча оһургутук ыһытаабыт-хаһытаабыт буолуохтаах. Онтон чубуку тыһыын истээри иһиллээн көрбүт, аллара туох эрэ "пөс" гына тыһаабыт. Чубукулар таһсалларын кэтэһэн тааһы тамныы сатаан баран, бэйэ-бэйэлэрин ыһырсан, аллара туох тыһааабытын көрө барбылтар. Тийбиттэрэ добоор, биһр бүүчээн өһөөрү мөһсө сытаахтыыр үһү. Сэрэйдэххэ, эмискэччи дуорайбыт усрааннаах хаһыттан үргэн, ыстанаары сыһа туттан сор суолламмыт сордох быһыһлаах эбит. Дьэ, онон биһрдэ ылпакка эрэ, киһи бултуйдаһына бултуйар буолар эбит.

Бастаан икки-үс күн халтайга хаамтыбыт. Ол да буоллар куораттан кэлбит дьонно барыта сонун, сирэ-дойдута кэрэтэ, салгына-уута ырааһа үчүгэйэ сүр! Оһоһовор сылайыты да умнан күнү быһа хааман, кизһэ кэлэн таба этин тото сизт, балааккэбытыгар киһрэн оһтон хаалабыт. Сарсыннытыгар күн кыһа таһыһыта туран, тыбыс-тымныы уулаах үрүйэбэ сирэйбитин илтиһибэтэ буолаат, булчут дьон сизринэн, хол-хойуу хара чэйи иһабит. Баһаһэнни соһбут эти уобалаат, саабытын-сэппитин хомунан, өйүө сыһа уктан, урут сыһдыһбатах үрүйэлэрбитин батабыт. Бастаан угаа

БУЛТ КӨРҮДЬҮӨСТЭРЭ

– Мин саас, күнүн буоллар эрэ эр киһи сизэринэн кус абылангар ылларабын. Арай биирдэ, дьэ, манньк көрүдүйөстээх кустааһын буолан турардаах. Сааскы кус сабана сайылыгым дьизэтигэр кыратык нуктуу түһэн бараммын “уу кэрийэ барыахха. Баҕар, биир эмэ үөр көбөнгө түбэхэн дьоллоһуом” дьэн, саабын ылан, үрэх дьизки хаама турдум.

Толкуйдуу турбут...

Юрий Стручков, Үөһээ Дьааны улуунун Боруулаах нэһилиэгин олохтооһо, бизнсийэлээх:

– Мин саас, күнүн буоллар эрэ эр киһи сизэринэн кус абылангар ылларабын. Арай биирдэ, дьэ, манньк көрүдүйөстээх кустааһын буолан турардаах. Сааскы кус сабана сайылыгым дьизэтигэр кыратык нуктуу түһэн бараммын “уу кэрийэ барыахха. Баҕар, биир эмэ үөр көбөнгө түбэхэн дьоллоһуом” дьэн, саабын ылан, үрэх дьизки хаама турдум. Чугаһаан иһэн көрдөхпүнэ, доҕоор, 6 хаас субу иннибэр оморор! Бу дьолу! Харабым сүр кэнээтэ, сүрөбүм күүскэ-күүскэ тэбэн ылла. Тыһааабатарбын ханнык дьэн, түргэн үлүгэрдик сүүрэн батымчахтаатым. Аны туран, салпыкым улаханын, ыараханын эриэхсит! Харахпар наар хаас ааданныыр буолан хаалбытын кэннэ, онтон иннэн туруом дуо. Салпыкыбын уна-ханас элитээт, тыбыс-тымныы ууга анаардас наскынан үөмтүм. Биир хааһы охтордум! Ойоболуу көтөн истэхтэринэ, өссө икки хааһы күөрэтэн түһэрдим. “Байанайым бизэрдэ!” дьэн, үөрэ-үөрэбин салпыкыбын кэтээри гыммытым, наскым өнө биллибэт буолуор диэри атабым бүтүннүү хаан баламак буолбут. Бэркэ соһуйдум. Хаастарбар үөмэр үхаммар буолан, маска хайа тардан кэбислиппин букатын да билбэккэ хаалбыппын. Салпыкыбын кэппитим кэннэ, дьэ, ыарыһта биллэн барда. Били үөрбүт сирэйим ханна да суох буолла. Нэһиһилэ сукуннаан, чугас турар дурдаба тийдим. Ол икки ардыгар 4 хаас үрдүбүнэн көтөн, үнүсүрү бизэрккэ кэпэн түстүлэр. Хата, дурдаба табаарыс уолум оморор эбит. “Хайаа-аа, хаастар түспүттэрин көрдүм дуо-оо?” диэбитинэн, ааны тэлэйэ баттаатым. Киһим бүнүөкүлүнэн көрдө уонна: “Хаастаа-аар! Хаастар! Барыахха!” – диэт, саатын кыбынаат, тахсан барда. Мин кыабым суох буолан, ити “дьоптон” маттым, бүнүөкүлүнэн маньырбар эрэ тийдим. Уолум үрэххэ тийдэ уонна өөр баҕайы кыһаан баран ылпакка турда. “Бу сабана уоһа тоһо ылпатыт? Ыт-ыт!” – дьэн мин өрө оргуйа омордум. Ол быһыгар “тугун муодатай, саата эстибэтэ дуу...” дьи саныбын. Хаастара киһи ытары күүтэн туруоктара дуо, күлүү-элэк гыммыт курдук “эйэ дэмнээхтик” көтөн бара турдулар. Киһим кэннилэриттэн иккитэ ытта да, маһийээхтээтэ. Уку-суку буолан, дурдаба төһөн кэллэ. “Тоһо ылпатыт?” диэбиллэр киһим манньк эппиэттээтэ. “Ээ... ити! Ити буоллабына, кыһыны туран толкуйдаан көрбүтүм. Бу манан ыттаһына, биир күһүм өлөр, оттон кэлин турааччыта ньаҕаччылар. Эрдээтэ... дьэн аһына турдахпына, хаастарым көтөн табыстылар. Тугун эмиз таах сибиэ толкуйдаан быһа сыйтыбытым буоллар. Бу абаккатын!” – диэхтээтэ. Дьэ, бу курдук булка үөйбөтөх өттүттэн араас түгэн буолар. Аһыны да ханна барыай?! Тэбэр сүрэхтээх, инчэбэй эгтээх дьон буоллахпыт.

Мончууктары бултаабыт

Дмитрий Зверстов, Үөһээ Дьааны, Табалаах, эдэр учуутал:

– Аҕам саас дурдаба кус маньы оморбут. Ол кэмнэ аармыйаттан соторуулааһыта кэлбит Киэсэ дьэн ааттаах эр бэрдэ сабыс-саһа “Тоз” саатын кыһаабытынан, куска үөмэр курдук кирийдэбинэн-кирийдэн баран, уу дьизки хааман иһэр эбит. Хараҕаба балыйтаран буолуо, аҕам дурдагыт көрбөтөх. Аҕам “кус суохха дылы” дьи.

Туохха үөмтэ? дьи санаабыт. Онтон мончууктарын көрөн баран күлбүт, салгыны туох буоларын “сирэй-харах иччитэ” буолан кэтии оморбут. Киэсэ эр бэрдэ буоллаба, икки моонньоһон мончуугун жоһулаан баран, ылан саайбыт. Аҕам ыраахтан туран эрэ “хайа, кускун талтын дуо?” дьэн ыйыппыт. Онуоха Киэсэбит эр бэрдэ буоллаба: “Талтыным!” – диэбит. Аҕам күлэригэр буолан, кыһаан маһпеккэ хаалбыт. Ол “сыры” кэнниттэн көрбүттэрэ халпыт тэтин маһыттан оморбут мончууктарыгар иккиэннэригэр 10-тан тахсалыы доруол хатаммыт үһү.

“Туруусук да абыраабатаба”

Борис Лазарьев, Өлөөн оморор, Таймылыгырыгар байанайдаах булчут:

– Сайын биһизкэ кыыл таба үгэннээн ааһар кэмэ баар. Ол кэми мүчүү тутумаары, кыра быраалпыныын бултуу табыстыбыт. Быраатым оччолорго кыра – баара-суоһа 8-с кылаас оҕото. Мин буоллар аармыйаттан сана кэлбит киһибин. Онон иккиэн да “оһотук” собус булчууттарбыт. Быраатым үрэх дьизки барда, утаакы буолбакка, сүүрэн маһыйан кэллэ, харабын күлүтүчү көрбүт. “Уп-улахан аһыыр кыыл үрэх бизэрэгэр оморор”, – дьэн саайда! Мин, кыыл оморорун ханан да үйэбэр харахтаан көрө илик киһи, өйбөр сүүнэ улахан аһыыр кыыл бу хадьос гына оморорун ойуулаан көрдүм. Дьэ, киһи күлэр булчууттарабыт. Ол хадьойон “олорор” кыыл табабытын бултаабылпыт. Иккис түбэлтэни кусчууттарга анаан кэспиим. Сотору кус үгэнэ буолуо турдаба... Урут биһиги күһү ууттан таһаарар ыттары анаан-миннэн эрдэттэн бэлэмнээн итэр үгэстэнэ сылдыбылпыт. Нэһилиэкпитигэр биир дьээбэлээх-хооболоох булчут баара. Киһи ууттан күһү таһаартарыам дьэн, кыракый боруода тыһы ыты илтэ. Саас ыттар иссиилэрин сабана киһи ыта “күннээн”, былааһы ылан турда. Кус таһаартарыам дьэн, эрдэттэн үөрэтэн илпит ытын атын ыттар “хаһаайынныллар” дэлэ абаккалаах буолуо дуо?! Киһибит ытыгар туруусук тигэн кэтэртэ! Төрөөрү сылдыар буоллабына, кус таһааран бэрт. Ол туруусуу аһыйах хонугунан аһыыр ыттар тырыта-хайыта тыһтан, “устубуттар” этэ. Дьэ, буолан да бэрт! Айылҕаны хайдах да утары барбаккын. Ол туруусук кэтэ сылдыбыт ыт билигин

баар, кус таһааран көмөлөһөр. Быйыл эмиз туруусук кэтээтиирэ буолуо (күлэр).

Көп сиригэр тэптэрбит булчут

Олег Николаев, Бүлүү улуунун Хабын нэһилиэгин олохтооһо, учуутал:

– Бу көрдөөх түбэлтэ буолбута 20 хас сыл буолла. Оччолорго эдэрбит Табаарыспыныын иккиз буолан, үүтээннэ хоно сытан кустуурга тэриннибит. Ол саҕа билигин курдук хотуобай ботуруон суох. Буорах кутан, бэйэбит “онорор” буопарбыт Күһүнгү киһэ кус ыта тахсаары туран, буорахпытын куттубут. Туох мизэркэ кэлиэй, “Бачча сөл буолуо...” дьи-дьи, кумааһынан мээрэйдээбитэ буоллубут. Аны хараната диибин дьэн. Туох да көстүбэт үлүгэрэ. Ол иһин чүмэчи уматынныбыт. Киһим чэй өрөбүн дьэн таһырдыа табыста. Мин эмиз киһим кэнниттэн наадабар таһырдыа ыстанным. Ааммын “лап” гына сүрдээх күүскэ сабаалпын кытта, сүрдээх күүстээх атахтаах киһи кэннибэр балай да ыарылаахтык тэбэн саайда. Киһи буоплаахтаан... Туох киһитэ кэлиэй? Чүмэчибит ааны сабарбытыгар буорахха суулан түспүт. Хаһаанан аҕалбыт хоруопкалаах буорахпыт барыта эстэн хаалбыт. Хайыахпыт, “эмэхэбэ тэптэрбит” сагамматах булчууттар дьизэбитигэр төһүннэхпит дьи.

Саата суох кусчут

Алексей Гольдеров, фокусник, Дьокуускай куорат:

– Дойдубар кустуу бардым. Сайыныкка барарга тэриннибит, бэрт ыксалынан хомуммута буоллубут. Айылҕабын сыһыанан, дойдум ахтылҕанын таһаарыам дьэн, көтөбүллэн аҕай сылдыабын. Тийэн ботуруоммун илтээри гыммытым, пахай, саам суох! Ыксал буолан, ботуруоммун ылбыппын, оттон саамай наадалаах тэрилбин – саабын таһычы умна кэбислиппин. Урут саатын умнан барбыт булчут баар дьэни дьонгон иһиттэхпинэ, хэпсээннэ аахтаһына, “хайдах оннук буолуобай! Бултуу бараары туран сааны хайдах умнуохха сөбүөй?” дьэн итэбэйбэт атим. Ол бэйэм “саата суох булчут” буолан турардаахпын.

“Түөрт салпыкы... Бары ханастар!”

Миитэрэй Готовцев, Дьокуускай куоракка оморор, кырдыаҕас булчут

– Күһүөрү, Оттоон баран, кус көрүн барар буоллубут. Былдыаһыктаа күһнэр үүнэннэр, үлэ дьонно тардыллар хааллыбыт. Дьизэбитигэр кэлэн кыратык ас уобалыы түһээт, саабытын салпыкыбытын сиирэ-халты харбанаа массынаба оморон ыһыырда турдубу. Кустуур сирбит син балайда тэйиччи тийээт, сирбитин-уоллутун аһаттыбыт халын соммутун кэттибит, саабытын ботуруоммутун тэриннибит. Онтон салпыкыбытын кэтээри гыммылпыт – табаарыспыныын иккиэн ханна өттүн ылан кэлбилпит! Саатар, иккиэн хананы харбаан ылбылпыт баар. Аны эбиитин “эмэхэбэ тэл” диэбит курдук биир уолбут эбэрэтэ сүрдээх улаханньанньан хайа баран хаалбыт. Ыксал быһыыгар ол “хайаҕаһы” көрөр кэли дуо. Улахан салпыкыны икки тэн өттүн кэтэр букатын сатамньыта суох эбит. Инньэ гынан биир эрэ салпыкылаах кустаан турардаахпыт. Салпыкылаах киһибит кэлин “һуу-һуу” дэтэлиир этэ. Саатар, ол түүн кус хойуутук кэлбитэ.

Мындыр ньыма

Николай Иванов, Бүлүүттэн төрүттээх, эдэр үлэһит:

– Дэрэбинэбитигэр ыраах 3 дуо, 4 дуо көстөөх сиргэ кустуу барар буоллубут. Күнү-күннүктээн хааман, сирбитин күн кириитэ кэмнэ-кэмэбэс, дьэ, буллубут. Мин 16-лаах, оттон уолаттарым 12-лээх саалаахтар. Хонон туран баран аһаатыбыт-сэтибит мончууктарыбын эбэбэ киһиэн үтүбүт. Сэһээкэбитигэр кэлэн, саабытын илтээри гыммылпыт уолаттарым үтүктүспүт курдук, иккиэн 16-лаах ботуруонун уктан кэлбиттэр. Уолаттарым: “Дьэ, абаккалаах!” – дэһистилэр. Мин буоллабына, биирдэ “байа” түстүм, дьонум – соһотохто “дыадайан” хааллылар. Төттөрү төһөр ырааба айана эрэйэ бэрт. Хайыахпыт баарай, манньк толкуйдаатыбыт. Мин ылпыт ботуруонум тимирин быһан баран, 16-лаах сана ботуруонна быласымааһын кэтэрдэллэр. Ол ботуруонунан аны саа биирдэ эрэ эстэр. Ити курдук, бэри көмөлөөн син бултуйдубут. Биир надизлэ буолан баран дьизэбитигэр төһүннүбүт. Ыксаллаах кэмэ киһи эһин-эһини толкуйдуур эбит.

Маарыкчаан ыччаттара

Ыччакка аналлаах сыһыарыы

Билигин кэмгэ Арасыйыа, чуолаан Саха сириг үгүс ыччата Сосуруу Корейны саргиир, сэнээрэр. Ол курдук, биһизхэ саамай тарбаммыт көрүгүнэн корейскай ырыалар (K-pop), сериаллар (дорама) буолаллар. Итини таһынан Корей дойдутугар Дьокуускай куораттан семелүөт быһа сырыһынан сылдьар буолан, элбэх киһи күүлэйдээн, сынньанан кэлэр. Онон эдэр дьон корей тылын сөбүлээн үөрэтэллэрэ элбээтэ. Олортон биридэстэрэ - Оксана Мишкина. Киһи бүгүнгү «Маарыкчаан ыччаттара» сыһыарыыга ыалдьыттыыр. Оксана хаһаангыттан, туох сыалтан корей тылын үөрэтэн саҕалаабытын, хайдах үөрэнэ тийиэххэ сөбүн туһунан кэпсириг сийилии билсин.

- Оксана, баһаалыста, бэйэн тускунан сырдата түс эрэ.

- Мин 2006 сыллаахха С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын бүтэрбитим. Онтон 2011 сыллаахха М.К. Аммосов аатынан ХИФУ педагогическай үнүстүүтүн үөрэнэн бүтэрэн, «оскуола иннинээҕи саастаах оҕолору үөрэтии» идэни баһылаабытым. Ол кэнниттан дьыссаакка иитээччинэн үлэбэ кирибитим.

- Туох санааттан корей тылын үөрэтинэн умсугуйбуокунуй?

- «Чусраанчык» дьыссаакка 3 сыл үлэлээбитим. Онон үлэлиг сылдьан туох эрэ саганы билиэхпин, көрүөхпүн, үөрэтиэхпин баҕарбытым. Ити кэмгэ оруобуна "Как найти свое призвание" диэн марафон буолбутугар кыттыбытым. Онуоха бэйэм иитээччи идэлээх буолан, кыра оҕолорго омук тылын киллэрэн көрдөххө хайдах буолуобай диэн санаалар кирибиттэрэ. Билигин кэмгэ омук тыла олус наадалаах. Ити санаабынан сийэттэрэн, Сосуруу Корейга үөрэнэ барарга сыал туруоруммутум, бастаан харчы мунньунан саҕалаабытым. Маны таһынан 2018 сыллаахха интэриниэт нөҕүө корей тылын үөрэтэргэ онлайн-куурска суруйтарбытым. Биһир ый устата ааҕарга уонна кылгастык грамматикатын үөрөппүттэрэ. Онтон кулун тутар ыйга Сосуруу Корей Сеулуттан чугас сытар Намянжу куорат Кенбок университеттар куурска кирибитим. Манна эрдэ үөрөппүтүм олус көмөлөспүтэ.

- Төһө уһуннук Сеулга үөрэммикиннэй?

- Аан бастаан үс ыйдаах куурска үөрэнэ тийибитим. Олус сөбүлээн уонна бачча кыах үөскээбитин туһанаары, өссө үс ыйга хааларга быһаарыммытым. Ол кэнниттан, сыл аһаарын устата ылбыт билибин умнан кэбиһим дии санаан, ону чингэтээр,

ОКСАНА МИШКИНА: «ҮӨРЭТЭР ТЫЛГЫН ТАПТАА»

буолуо дии санаабытым. Үгэс буолбут "Кимчи" бүлүүдэни (аһыы гына тууһаммыт оҕуруот аһа) сизэн баран, өччө сөбүлэбэтэҕим. Ол эрэри кэлин олус сөбүлүүр буолбутум. Саха сиригэр кэлэн баран, бастагы күннэрбэр биһиги аспыт хайдах эрэ тууһа суох курдук этэ, билигин эмиз үөрэнним.

Сеул бырамыысыланнас күүскэ сайдыбыт дойдута буолан салгына быыллаах. Маны таһынан саас Кытайтан итинник буруо күүскэ кэлэр эбит.

- Сосуруу Корейга сылдьан, эбии дохуот киллэрэр этин дуо?

- Сеул куоракка тийдэ тийээт, корей косметикалара ханна чөлчөкү сыанаба аһыланарын үөрөппүтүм. Интэриниэскэ «Инстаграм» сыһыарыы көмөгүнэн, бириэмэлэнэхпинэ сакаастары хомуйар этим. Билигин да эмиз аһылыбын.

Маны таһынан бу күннэргэ билэр дьоммун түмэн, бөлөх тэрийэн сэттэ хонукка Сосуруу Корейга сынньата, күүлэйдэтэ илдьэн арабин. Үөрэнэр эрдэхпинэ биридиэлээн дьонго туристары сирдээччинэн үлэлиир этим.

- Сосуруу Корейны ыарахан сыаналаах дойду диэхчилэр. Күнгэ төһөнү барыахпын сөбүө?

- Сеул-ыарахан сыаналаах куорат. Биһир аһылыкка, ортотунан, 600 солкуобай барар. Ол иһин кыттыһан аһыыр ордук.

Оттон метро сыаната, быһа холоон, 70 солкуобайтан саҕаланар. Тийиэхтээх ыстаансыһаан төһө ыраах сытарыттан тутулуктаах.

- Оксана, инникитин эбии ханнык атын омук тылын үөрэтэр былааннааххынын?

- Бу биһир тыһынан тохтуохпун баҕарбаппын. Инникитин да атын омук тылларын үөрэтэр санаалаахпын. Онн былааным кизг.

- Сеулга тийэн төһө элбэх доботтордоннуй?

- Биһиргэ үөрэммит оҕолорбун кытары интэриниэт нөҕүө кэпсэтэбит. Бу күннэргэ Корейга тийдэхпинэ, сорохторун көрсөр иннин.

Атын дойду уонна Корей үстүдүүннэра тус-туспа уопсайдарга олоролор. Биһир уопсайга олоор кинилэргэ көнүллэммит эбит. Ол иһин нуучча тылын үөрэтэр кореецтары кытары бэйэн билсэбин.

Уопсайынан, кореецтар билбэт киһигин алҕас утары көрүүнү эбэтэр тийэн сирэй көрсөн билсиппини биһирээбэттэр - итиитэ суох диэн өйдөбүллээхтэр эбит.

- Атын омук тылын үөрэтиэн баҕарар ааҕааччыларбытыгар тугу баҕарыан этэй?

- Атын омук тылын үөрэтиэхтэрин баҕарар дьон сыал туруорунан, харчыларын мунньунан, куттаммакка, ол дойдуга тийэн үөрэнэллэригэр баҕарабын. Үөрэтэр тылгын таптыыр буоллаххына, киһи түргэнник ыһынар эбит.

Үөрэниэн баҕарар дьон миһигиттэн кэлэн, муһаарар боллуросстарын ыйытыахтарын сөп. Үөрүүнү кытары көмөлөһүөм.

- Оксана, кэпсэтин иһин махтанабын. Эийэхэ өссө да сагаттан сана арыллылар, үрдүктэн үрдүк ситиһиилэр кэлэ турдуннар.

өссө үрдүк таһымга таһаараары салгыы үөрэнэргэ толкуйдааммытым. Инньэ гынан, биһир сыл устата үөрэнэн, начаалынай таһымтан үгүс таһымга диэри тахсыбытым. Корей тылын билии барыта алта таһымка араасар.

- Кууруһун туһунан сырдатан дуо?

Сосуруу Корейга ураты баҕайытык үөрэтэллэр эбит. Биһир таһымга икки кинигэни үөрэтэбин- «А» уонна «Б». Бу кинигэлэри бүтэрдин даҕаны билигин тургутар икки тиэли (эксээмэни) аһаҕын. Икки эксээмэн түмүгүнэн баал тахсар. Икки төгүллээн эксээмэни ааспатаххына, хаалараллар. Оччобо сагаттан үөрэнэргэр эмиз харчы төлүөххүн наада. Маннык хаалар оҕо элбөх.

Мин үөрэнэ тийэрбэр Кенбок университеттар тас дойду ыччаттарыгар аналлаах куурустар үлэлээбиттэрэ биһир сыл буолбут этэ. Ордук Монголия, Казахстан уонна Арасыйыа ыччаттара кэлэллэр эбит.

Биһиги бөлөхпүтүгэр аан бастаан сэттэ этибит, онтон салгыы кириэн испиттэрэ.

Кууруспутугар биһигини көрөр-истэр, куратордаах этибит. Капаалитин кытары «Еверленд» аттракционнар пааркаларыгар, араас кэнсиэрдэргэ, бэстибээллэргэ босхо сырыһыннарбытара. Уопсайынан,

надиэлэ аайы күүлэйдэтэр уонна чөлчөкү сыаналаах маҕаһынгына бородуукталатар этилэр.

- Үөрэххэ кириэргэ туох докумуоннар наадаларый?

«Инстаграм» сыһыарыыга үөрэххэ кириэргэ докумуоннары хомуйар кыыс страницатын интэриниэригэр хөрөөччүбүн. Онон биһир саха уола баарын өйдөөн көрөн, ол уолга суруйбутум. Киһи ханна үөрэммитин, ханнык тарилта нөҕүө барбытын, Сосуруу Корейга үөрэнэр хайдахын сийилии олус үчүгэйдик быһааран кэпсээбитэ. Ол кэнниттан барыта тыл курдук түргэн баҕайытык табыллыбыта. Онон уопуттаах сылдьа үөрэммит бэйэбит дьоммуттан кыбыстыбакка, толлубакка ыйыталаһан иһин.

Виза оңорторорго Корейга олоор кэмнэргэр картонкабар тийэр харчы баарын туһунан ыспыраапка наада. Ол эбэтэр үөрэхтин төлөөбүтүн кэнниттэн, олоор кэмнэр аһыргар, уопсайга олоорорго харчылааххын туһулуур докумуону биэрэбин.

Тохсус кылаас кэнниттэн куурустарга эмиз ылаллар. Манна оскуоланы бүтэрбитин туһунан докумуон наада. Маны таһынан БКЭ түмүктэрэ, төрөппүттэрин эйигин үбүнэн хаачыйалларын туһунан сурук, баантан ыспыраапка, флг түмүгэ уонна кыраныкыса таһынаабы пааслар наада.

Сосуруу Корей университеттарын кытары агенствогар ыкса ситимнээхтик үлэтиллэр. Үөрэнэ сылдьан визанын төһө баҕарар уһаттаран биэрээххин сөп.

- Сосуруу Корей хайдах дойду эбитий?

Корейга киһи олоороругар, сылдьарыгар табыгастаах Үлэһиттэр өңөлөрү оңороллоро, дьонго сыһыаннара олус үчүгэй. Олохтоохтор эйэбэстэр, култуурунайдар. Сылайбыт, кыһыырбыт да буоллахтарына, ону биллэрбэттэр, үөрө-көтө сылдьаллар.

Таһырдыа уулуссага табыстаххына, эргиччи күөбүнэн чөлгийбит болуоссалтар бааллар. Ол курдук, сквердэри, пааркалары уо.да дьон сынньанар сирдэрин көрдүбүттэр. Киһи сүүрээригэр анал суоллар, дьарыктанарыгар ыспартыыһынай тэриллэр оңолулубуттар.

Дьокуускайтан барарбар кореецтар аһыы, да аһыы аһарын сатаан сизабатим

БААРТЫК, ДЬУУПТА, КУРУҢУБА...

Арасыйыба оскуола пуормата 1834 с. баар буолбута. Уолаттар байыаннай мундирга майгынныры, оттон кыргыттар кыра хара баартыктаах, сизхтээх уһун харана куҕас былаачыйаны кэтэпээрэ. Бырааһынныкка былаачыйа маҕан баартыктанара, куруһуба саҕаланара. 1918 с. оскуола пуорматын суох ҕыммытара.

Аба дойду сэрмитин кэнниттэн, 1948 с., оскуола

Сотору кэмнэн самаан сайыммыт барахсан бүтэн, көмүс күһүммүт кэлиэбэ. Маныаха оболор уһун өрөбүллэрэ бүтэн, Билии күнүгэр оскуола ахсын алтан чуораан чугдаарыаба. Онон бу кэмнэргэ төрөппүттэр оболорун үөрэххэ бэлэмниир түбүктэрэ-сэдьыктара саҕаланнаба. Кэнники кэмгэ оскуолаба анал пуорма ирдэнэр буолан, төрөппүттэргэ араас танас-сап атыылаһаһаларыгар ороскуот арыый аччаатаба. Оскуола пуормата Арасыйыба ханан кирибитин, ханнык сылларга уларыыбытын "Хатан" сурунаалга таһаарбыттар.

пуорматын төнүнэрбиттэра. Уолаттар гимнастерка кэппиттэра, кыргыттар эмиз баартыктаах былаачыйаларын. Арай былаачыйа кылгаабыта, маҕан баартыгы төһө баҕарар кэтиэххэ сөл буолбута.

1960-с сылларга улахан уларыыы буолбатаба. Арай улахан кылаас кыргыттар харана халлаан күөх тройка-кестүүмү кэтэр буолбуттара: дьууппа, сэллэт уонна сакит.

1980-с сылларга да оскуола пуормата улаханник уларыбатаба.

1992 с. оскуола пуорматын эмиз тохтоппуттара. Кулут курдук бары биер пуормалаахтара сүрэ бэрт диэн. Оболорджинсыгауонна футболкаба кеспүттэра. Арай кыргыттарга аһара кылгас дьууппанан, курдары кастер булууһанан кэлери боллуттара.

Билигин хас биердии оскуола тус-туһунан пуормаланар. Кыргыттар саралааннаахтар эбэтэр сэллэттээх дьууппалаахтар. Үксүгэр килиэккэ буолар. Уолаттар сэллэттээх бүрүүкэлээхтэр. Улахан кылаас кыргыттар эмиз харана халлаан күөх эбэтэр хара өнгөөх тройка-кестүүмү сорох оскуолаларга кэтэр буолбуттара. Оттон улахан кылаас уолаттара дьылаабыгай кестүүмү кэтэллэр.

АСКА СЫҢЫАННААХ БОБУУЛАР

Былыр сахаларга аска сыһыаннаах бобуулар бааллара.

Олортон аһыйах холобур:

— Сана төрөөбүт ынах уоһабын кыра оҕоҕо иһэрдибэттэр;

— Муостаах сүөһү муннун, харабын уонна кулгаабын оҕо сизбэт;

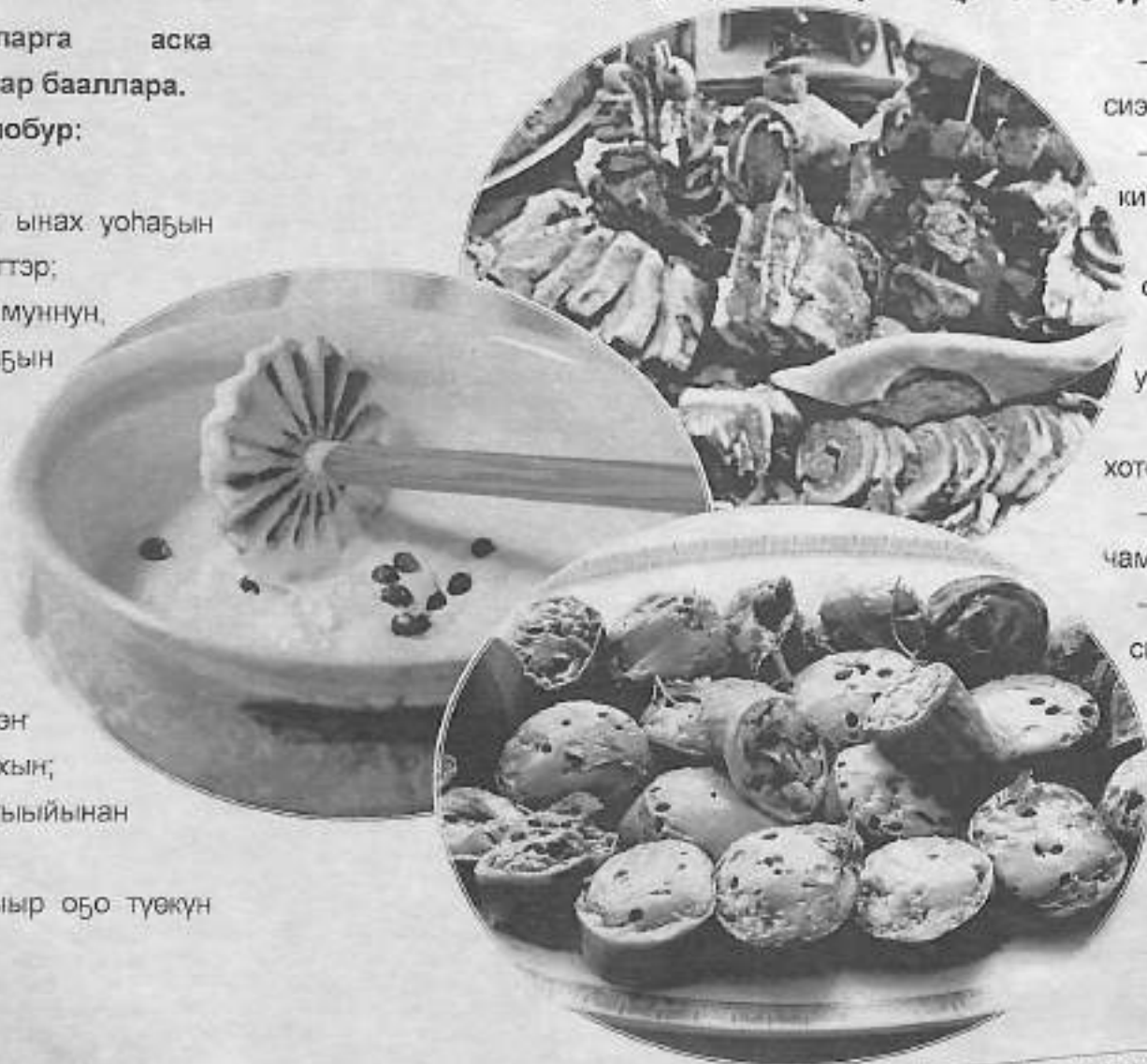
— Ынах үүтүн ыкка кутан биэрэр көнүллэммэт;

— Аһы ыстыы олорон ыкка бэриллибэт;

— Кымыһы иһиэн иннинэ үрүө суохтааххын;

— Кыыс киһи кыптыыйынан кырыан аһаабат;

— Харанаба аһыыр оҕо түөкүн буолар;

— Уол оҕоҕо ынах кутуругун сизпэттэр;

— Тобук сыатын улахан эрэ киһиэхэ биэрэллэр;

— Туран эрэ аһаныллыа суохтаах;

— Уһуоҕу ылан уот уйатыгар бырабыллыбат;

— Уһуктаабынан буспут эти хоторуллубат;

— Ас үрдүгэр айабы чамырбаттар куһаҕан;

— Энэ этин оҕоҕо, дьахтарга сизпэттэр.

Онон саха былыргы бобууларын тутуһар буолун. Өбүгэлэрбит мээнэбэ боппотох буолуохтаахтар...

Интерниэт ситимиттэн

Сыһыарыыны бэлэмнээтэ Марфа ПЕТРОВА.

Улуу Кыяйы 75 сылыг корсо

СТАЛИНГРАДТААБЫ КЫРГЫНЫ ТУНУНАН НЫИЭМЭС САЛЛААТТАРЫН АХТЫЫЛАРА

буолбуттара. Бу ад дойдуттан "күрэнэргэ" биир суол – сөмөлүөт этэ. Манна да ахсааннах саллаат хапсара. Кинилэртэн биір дэстэрэ 76-с пехотнай дивизия саллаата Ханс Ростовес этэ. "Сөмөлүөт ыраабынан кыыраан көтөн кэлэн, биһигиттан 10-ча миэтэрэ тайиччи түспүтэ. Бука бары сүгэлэрбитин ылаат, үтүрүһүү-хабырыһы, айдаан бөбөнү түһэрбиһит. Сөмөлүөкэ биірдиһилээн киллэрэллэрэ ол кэннэ локрут сабыллар, сөмөлүөт мотуора тыаһыыр салгынна көтөн тахсабыт. Быһыаны..."

Ол курдук, 40-тан тахса тыһыынча саллаат төттөрү дойдунуларгар көтөн өрүһүмүттэрэ. Онон икис Аба дойду Улуу сэриитин биір кырыктаах кыргыһыта ныйэмэстэр тустарыгар табыллыбатабы 104 тыһыынча ныйэмэс саллааттара биһиэннэ түбөспүттэрэ, ол иһиттэн дойдунуларгар 6 тыһыынча киһи төннүбүтэ. Кинилэртэн бүтэһик саллаат 13 сыл буолан баран биірде эргиллибитэ. Кинилэр хас биірдии дыйбалара - бу сэрри саамай алдыатылаах түмүгүн уонна суолтата суох кэмэлди эрэ быһыытынан сыманаланыах тустаах.

Бу куотан барыт дьон дымэр сыл аңгарын анараа өтүгэр бүтүннүү барытын баһылаан ыларды кэлбиттэрэ. 1942 сыл бос ыйын 22 күнүгэр ныйэмэс аармыйатын "Юг" бөлөбө Кавказ хайысхатынан айаннаабыта, 1941 сыл кыһыныгар Москва аныгар кыргыһы умнуллубута ырааллыт курдуга. Улахан бэлиитиктэр уонна байыаннайдар өйдөбүллэригэр большевизмы уонна дьэбириэй омугу утары сэрри этэ. Оттон олохтоох нэһилиэнньэ бу урусхалланы, өлүү төрдө этэ. "Биһиги очотообуга ытык испитин топор баран иһэр курдук санаммыпыт. Сэбизскэй, киһи аңара нуучча омугун кыайаары... Бу санааны биһиги өйбүтүгэр санаабытыгар кытаанахтык инэрбиттэрэ", - диир Ганс Рекенбиш саныыр. Вермахт саллааттара сэриигэ кылаабынай саа-саадах этилэрэ. 1941 сыл атырдыах ыйыгар 8 ныйэмэс аармыйатын биір дивизията Украинада Беляя Церковь куоракка тохтообута. Онно зондерхамаанда (очотообуга анал бөлөх) СС4АА сорудабынан, 90 дьэбириэй омук оболорун (опор истэригэр сана төрөөбүт оболор эмиз бааллара) тутаттаан ылан, куорат түгүбэр илдээн уута дьиз аныгар килиэбэ суох хайыбыттар. Ол оболор хаһыалара, ытабыллара куорат олохтоохторун барыларын улаханнык аймаабыта. Кинилэр истэригэр Анна Протоб дьиз кэргэнэ эмиз баара: "Абам дьизтигэр калэригэр киһи куттаныар дьизри кубарыйан хаалбыт этэ. "Оболор "ийэ" дьиз ыныгар хаһыаларын истэбин, билиннэ дьизри куттаахлар иһиллэр", - дии-дии охтон түпэн ытаабыта. СС саллааттара ол оболор ийэлэрин, абаларын

барыларын ытылаан өлөрбүттэрэ. "Оболору хайдах тынабыт?" дьиз боппурус турбута. "Барыгытын үлэбэ ылабыт дьиз сылтахтаах үгүс эр дьону хомуйбуттара, ол дьонтон ким дабыны уонна төннүбэтэбэ. Ол кэннэ обото суох дьахталлары хомуйбуттара, кинилэр эмиз эргиллэбэтэхтэрэ. Оболор көрөн турдахтарына ийэлэрин ытылаабыттар, ол кэннэ оболору, обо дьизтигэр хайаа баран барыларын кыргыбыттар", - Анна Протос салгы кэпсэниттэн биір ныйэмэс эппиһэрэ, бу маньык кыыллы быһыны тохоттор сыаллаах 6-с аармыйа фельд-маршала Вальтер Фон Рейхенауга дакылааттаах кирибитин: "Саллаат дьиз көннөрү буйун эрэ буолбатах, киһи бүтүн норуот өйүн-санаатын аһымала суох көмүскэччи буолар. Ити суолу тутуһар киһини Гитлер улаханнык манналыыр", - дьиз тохтопбуттара, очотообу генерал оболор өлүүлэрин сөптөөх миэрэ курдук ылыммыта.

1942 сыл сэтинньи ыйын бүтүүтэ Гитлер, Ипинги Пруссияда ставка онорор сыаллаах Вольшансе куоракка кэлбитэ. Ол тухары 6-с аармыйа кэннин дьизиксыбарыйарыгар көнүл биэрбэтэбэ. Румыния бырабыыталыстыбатын баһылыга маршал Ион Антонескуну байыаннай сүбэлэччинэн аһыммыта, иннэ тынан хардары-таары сидьин үлэлэрин сабалаабыттар. Ол түмүгэр Сталинград куоракка сүрүн охсууну онорорго быһаарыммыттар. Сүрүн хамандьырын фельдмаршал Фриц Фон Манштейн аһыммыта. Обер-лейтенант Гете танковой бөлөбө ачыктыаһыны, токууну аахсыбакка эргимтэни төлө көтөн тахсар "Зимняя буря" дьиз операцияны топорор соруудахтаабы. "Орубуна ити күннэргэ улахан тымнылар турбуттара. Маннай көннөрү тымны курдуга, онтон хаар түспүтэ. Сыһылар бары хаарынан бүрүллүбүттэрэ. Төһө дабыны утара сатаабыллыт үрдүнэн, кимэн кириигэ бирикээс бэриллибитэ", - Гете танковой бөлөбүн танкиһа Ганс Рекенбиш ахтыһыта. Баара-суоуба 3 дивизия, онтон биір эрэ толору хааччыллыылаабы, эжитин уматыктара кэмчи уонна үөһэ салгытан өйбүл суоуба. Вермахт ол кэмгэ үбүн-аһын барытын туһанан бүтэрбит этэ. Ол да үрдүнэн кыайахпыт дьиз бөбө санаалаах туруналлар, тобо дьизгэр кинилэргэ "Тигр" таанка сана көрүнэ көмөбө кэлбитэ. "Тигр" сэбизскэйдэр "Т-34" таанкаларыттан ытар күүһүнэн төһө эмэ күүстээбэ. Очотообуга тусраттан жерен кинилэри "улахан эраллаах дьон" дьизэххэ сөбө эбитэ буолуо. "Биһиги ол 3 тыһыынча кэрингэ дьон туһунан күн айы саныырбыт. Кинилэр биһигини босхолохтара дьиз күүттэхтэрэ дии", - дьиз Фердинант Видермаер танковой бөлөх танкиһа саныыр. Магнай контр кимэн кириги түргэник сабадаммыта, кыһыл аармыйа балаһыанньата сөччото суох буолан барыта, тобо дьизгэр Сталинград собуруулуу-арбаангы фронугар сэриилэһэр чааһа суобун кэриэтэ этэ. Ол тынан

баран эмискэ балаһыанньа уларыһар, ныйэмэс танковой бөлөбө олус мөлтөбө бэйэлэрин кэхтигэ тиэрдибитэ. Сталинградка тиийэллэрэ 50 биэрээтэ хаалгытын кэннэ барыта биір сиргэ тохтоон хаалбыта. "Инник иһэр дьоммут маннай ытыалыыр тыастара ньиргийэрэ, сигнальной ракеталары ытыаллара, Онон ол "котелок" иһигар опорор бэйэбит саллааттарыбытыгар "тулуйун, сотору тиийэхпит дьиз биллэрар быһыылар буолара", - Видермаер салгы кэпсэниттэн. "Ол эрэн "котел" сүрдээх бөбө буолан биэрбитэ. "Кыһынны тымныыга сэрри тыаһа олох чуолкайдык иһиллэрэ. Ороһооспо кэнниттэн ол тыасыт улам уостан, олох дабыны иһиллибэт буолбута. Онон биһизхэ ким дабыны элпэтэбин үрдүнэн, бэйэбит испитигэр блокаданы ылбатахпытын өйдөбүлүттү", - Ханс Эрдман Шонбек 24-с танковой бөлөх танкиһын ахтыһыта.

Ити сыл ахсынньы 24 күнүгэр Фриц Фон Манштейн хамаандатынан төттөрү төннөргө бирикээс бэриллибитэ. Ол бирикээсэ кыһыл аармыйа хоту өттүттэн улахан охсууну онорбута, ныйэмэс илинни аармыйата кутталлаах балаһыанньада түбөспүтэ. "Биһиги сүрүн күүстэрбит Сталинград куоракка туһата суох буолбуттара тутта өйдөмүттэ. Көннөрү сизэртибэ эрэ быһыытынэн бэриллибиһит, ол сизэртибэ буолуу, биллэн турар, туохха да наадата суох этэ", - Йоган Фрицзе Гете танковой бөлөбүн саллаата кэпсиир. Иннэ тынан бэйэлэрин дьонун быһыы, өрүһүэ тиийэн испит дивизия бэйэтэ суорума суоламмыта. "Бэйэбитин мөлтөх дьонунан санаммыпыт тобо дьизэххэ, туруоруллубу сыалы топорботохпут. Бэйэбит бырааттарыбын босхолоботохпут. Биір бэйэм олус өр кыбыстыы содулуттан кыайан тахсыбатабым. Күн бүгүнгэ дьизри ардыгар ол туһунан санаа эмиз кириэр. Ол быһыыгар итиннэ мин буруйдаабынан бэйэбин ааттаммын", - дьиз Ферденант Видермаер харах уулаах салгы кэпсиир.

Үгүстэр маньык суолу кыайан тулуйбатахтара, 20 тыһыынча кэригэ саллаат өлбүтэ. "Иннибитигэр үрдүк унуохтаах апыһыар туран эрэ сэрри кэмигэр хантан эрэ ылбыт биһиги табахпытын тардар, салгынна төгүрүк быһыылаах күөх буруону унаарытар. Биһиги биір саллаапыт киниэхэ: "Баһаалыста табахпыттан биірде оборон ыларга көнүллүүгүн дуо?" - дьиз туһайан илиитин ууммутугар, анарааньы киһи биір харды кэннигэр онорон баран табаһын биэрбитэ. Ити биір кылгас түгэн биһигини кытары үчүгэйдик сыһыаннаһыахтарын сөп эбит дьиз эрал кымын саһпыта. Биһиги, буруйдаах дьон, кинилэртэн итинник үтүө быһыыны кырдыгынан эттэххэ күүппэтэхпит", - дьиз Ханс Мрозински саныыр.

Хомуйан онордо Семен ЖЕНДРИНСКЭИ.

Аба дойду Улуу сэриитин кэмигэр саамай кырыктаах, хаан тохтуулаах кэрчик кэмнэн Сталинград куораты босхолоур иһин кыргыһы ааттанар. Оскуола сабаттан устуоруйа уруогар, сорохтор Аба дойду Улуу сэриитин бэтэрээннэрин ахтыларыттан ол туһунан билэбит. Оттон ол кэм туһунан ныйэмэс саллааттара бэйэлэрэ туох дьиз ахталларын билиэхпин бабарытым ыраатта. Тыһынаах ордубуттар тугу саныллар эбитий?

"Эрэллэ сүтэри... Бүгүнгү сарсыардабыт хаһан түмүктэнэр... Ийэ дойдубут манна тугу көрсүбүлүтүн хаһан дабыны өйдө, бырастыы тыны сусба. Бу ад дойдутугар баччалаах кыа хаан тохторун көрө-көрө, үөһэ танара бэйэтэ кэмэ суох ытыыр буолуохтаах", - ныйэмэс саллаатын Сталинград аннынаабы сүрүлүттэн быһа тарды. Бу маньык ис хойсоонноох сурук Германияда эрдэнэн-муннанан өлүүгэ тэннээбэ.

"Тыһыынчанан сыллар ааспыттарын да кэннэ, хас биірдии ныйэмэс "Сталинград" дьиз тылы тигирэсти-тигирэсти этиэбэ, ол эбэтэр биһиги тулу онорбут дьылаабыт кэнээбэски көлүөнэбэ бухатыннаахтыы хаалыабы", - дьиз үгүс Рейх авиациятын баһылыга Герман Геринг 1943 сыл тохсунньу ый 30 күнүгүбү этииттэн. Бу тыллар "котелок" (очотообуга Сталинград иһинээби кыргыһыны саллааттар ааттары тизминнэрэ) иһигэр сылдыар хас биірдии ныйэмэс иһигэр быһаччы эттэххэ "некролог" этэ.

"Ити тыл этэр кэмнэригэр, сылай аармыйа тыаһа-ууһа суох, ыт мунка кыайан баһиат ыырыгар суох буолбута, быыл буолан симэлийбитэ. Сүүһүнэн тыһыынча биһиги саллааттарбыт, салайааччыларбыт идеологияларын сизэртибалара эрэ буолбуттара. Тобо кинилэр биһиги туслуунан санаабатахтара буолла? Ону баччаанна дьизри кыайан өйдөбөлүпүн", - дьиз Хайнс Томас, 16-с танковой дивизия саллаатын ахтыһыта.

Оттон Сталинградтаабы кыргыһыыга, Адольф Гитлер туох баар өйүн-санаатын дьон дьылбатыгар сизгэнэн, кинилэр сырдык тыһынарыгар туран, бэйэ престиһин үрдэтигэ туһайыта. Дьин иһигэр ныйэмэс аармыйата күрэнэ сатаабыта да кыаллыбатабы. "Сталин аатын сүгэр куорат хайаан дабыны бас бэринэхтээх", - дьиз Гитлер күүстээх ирдэбилэ этэ. Бу тыллар хас биірдии "котелок" иһигэр сылдыар саллаакка өлүүгэ быһалы биригэбэр

